

MARI PERSONALITĂȚII BOTOȘĂNENE CONTRIBUȚII LA DEZVOLTAREA ȘTIINȚEI ROMÂNEȘTI

ANGELA BALAN

Botoșanii înseamnă pentru cei mai mulți dintre cei care-i aud numele, orașul și județul situat în extremitatea nord-estică a României. Pentru cei mai mulți el este asociat cu numele poetului național Mihai Eminescu, iar pentru un număr de inițiați locul de unde au plecat spre nemurire Enescu, Iorga și Luchian.

Pentru noi botoșănenii, acest colț de țară înseamnă mult mai mult. Fără falsă modestie, noi îl considerăm ca pe unul dintre cele mai importante leagăne ale culturii românești. Acesta a fost motivul care m-a determinat să prezint comunicarea de față.

De-a lungul multimilenarei istorii a țării, Botoșanii s-a evidențiat ca un reprezentativ leagăn de cultură și civilizație din spațiul între Dunăre, mare și Carpați.

Remarcându-se printre atâtea vestigii figurina antropomorfă din piatră descoperită la Mitoc – una dintre cele mai vechi manifestări de artă din România – fixează definitiv Botoșanii ca loc de referință pentru paleoliticul european.

Un alt eșantion de timp în care Botoșanii își relevă o excepțională însemnătate și importanță îl desprindem din neolitic. Ținutul dintre Siret și Prut este leagănul unei înfloritoare civilizații, surprinsă în arealul celei mai strălucite culturi neolitice – Cultura Cucuteni.

Și aici se detașează printre alte lucrări de valoare celebra figurină feminină cunoscută sub numele de Venus de la Drăgușeni, care fac ca numele unor localități ca Trușești, Ștefănești și Drăgușeni să-și găsească locul în toate monografiile dedicate neoliticului românesc și european.

O altă perioadă în care Botoșanii se remarcă încă odată cu strălucire este cel premergător formării primului stat centralizat geto-dac de sub conducerea lui Burebista.

Alături de cetățile de la Cotnari și Barboși se remarcă cetatea de la Stâncești cu interesante obiecte de uz gospodăresc, unelte, arme, podoabe de aur și argint, care conferă zonei Botoșanilor un loc aparte în epocă, fixându-l între cele mai importante leagăne de civilizație geto-dacă de pe cuprinsul României.

Un nou timp al afirmării sale consemnăm în epoca feudală. Aici va ctitori în anul 1495 Ștefan cel Mare biserica Popăuți, iar în anii 1541 și 1552 doamna Elena Rareș bisericile Uspenia și Sf. Gheorghe, trei dintre cele mai importante monumente de arhitectură feudală din Moldova. Importanța Botoșanilor reiese și din statutul pe care acesta îl va avea din timpul lui Petru Rareș. El este decretat „apanaj domnesc de către domnitor și acordat soției sale spre a se bucura de toate veniturile pe care le aducea. Botoșanii este singurul oraș din Moldova care s-a bucurat de acest statut.

Evoluția Botoșanilor continuă în epoca modernă când consemnăm un nou timp al dezvoltării sale – timpul culturii. Desprindem din acesta, ca fiind deosebit de revelator deceniul 1860–1885.

Potențată de activa viață economică, de existența unei superioare înțelegeri a rolului educației în evoluția societății pe care o intelectualitate numeroasă a susținut-o, cultura botoșăneană cunoaște acum o înflorire excepțională.

În această perioadă iau ființă la Botoșani două din primele licee din Moldova – Liceul de băieți „A. T. Laurian“ și Liceul de fete „Carmen Sylva“. Între anii 1860–1885 se editează 34 de ziare. În anul 1883 ia ființă Societatea muzicală „Armonia“ iar în 1885, se consemnează existența primei pinacoteci, deschisă publicului, în casele lui Teodor Boian.

Ceea ce reține atenția în mod cu totul deosebit este faptul că în acest timp s-au născut în ținutul Botoșanilor peste 30 de viitoare personalități ale științei și culturii românești. Spicuim dintre acestea: pictorii Ștefan Luchian, Octav Băncilă și Remus Troteanu, matematicienii Siomion Saniclevici și Dimitrie Pompeiu, medicii de talie internațională Iacob Iacobovici și Al. Ciucă, scriitorii Ludovic Dăuș, Barbu Lăzăreanu și Constantin Gane, poeții Ion Păun Pincio și Artur Enășescu, filologii Vasile Bogrea și Dimitrie Evloceanu, istoricul N. Iorga.

Lor li se adaugă o pleiadă de naturaliști care se vor număra printre ctitorii și întemeietorii științei și școlii românești – Gr. Antipa (1867) – întemeietorul școlii românești de hidrobiologie și fondatorul Muzeului de istorie naturală ce-i poartă numele; N. Leon (1862) – întemeietorul Școlii românești de parazitologie; Dimitrie Brândză (1876) – întemeietorul Institutului botanic și al Grădinii Botanice din București; M. Ciucă (1884) – inițiatorul și conducătorul campaniei de eradicare a malariei din România; Emanoil C. Teodorescu (1866)

– întemeietorul Școlii românești de fiziologie vegetală și Andrei Popovici (1876) – membru fondator al Academiei de Știință.

Toți își efectuează cursurile primare în localitatea în care s-au născut, dar dragostea și interesul pentru natură, pentru viețuitoare în general (floră, faună) le este insuflată de diferite persoane cu care au venit în contact: ex. în cazul lui A. P. Bâznoșanu – inițierea în tainele naturii i-a făcut-o unul din pritenii familiei, pe care acesta îl îndrumă în tainele scrisului și cititului; Dimitrie Brândză – inițierea i-o face un emigrant polonez stabilit pe aceste locuri; însă în alte cazuri primii învățători care le-au purtat creionul în mână.

Studiile liceale și le continuă unii din ei la Liceul „A. T. Laurian” din Botoșani, iar frații Antipa și Leon la Liceul Național din Iași.

Toți au ocazia sau poate șansa de a avea ca profesori mari personalități ale timpului ca: Gr. Cobălcescu; Naum, N. Culianu, P. Poni, A. D. Xenopol etc.

Făcându-și studiile superioare în țară și străinătate – Iași, București, Jena, München, Paris, Berlin, au posibilitatea să se formeze ca specialiști de primă mărime sub îndrumarea competentă a unor mari personalități ale lumii științifice ale timpului ca: Richard Hartwig, pe marele naturalist Henri Boillau, sau pe renumitul biolog Ernest Haeckel și alții.

În toți acești ani ei vor urmări cu asiduitate activitatea științifică a marelui Haeckel, studiile și articolele sale din revista „Contemporanul”, își vor face practica în mari laboratoare alături de alți studenți din lume veniți în același scop, în marile grădini botanice și parcuri zoologice la Paris, Berlin, Willefrance-sur-mer, încadrându-se în rândul cercetătorilor de avangardă ai timpului.

Anii petrecuți în străinătate vor fi urmați de susținerea doctoratului în științele naturii și medicină (av. D. Brândză). Tot în străinătate vor face diverse experimente științifice, vor face călătorii și expediții cu caracter științific etc.

Astfel, A. P. Bâznoșanu paralel cu studiile pentru obținerea doctoratului studiază în Grădina Botanică Villefrance-sur-mer, în stațiunile din Paris și Berlin, la Napoli cu profesorul Dohrn; N. Leon își obține diploma în studiul hemipterelor cu marea distincție „magna cum laudae”, dedicându-se apoi studiului parazitologiei. Gr. Antipa este cel care datorită multor călătorii la care ia parte în special în mările și oceanele lumii se va iniția în studiul faunei marine. Așa îl cunoaște pe Kukenthal – asistentul lui Haeckel cu care lucrează, iar în stațiunile Helgoland din Marea Nordului învață să captureze animale marine.

Întorși în țară cu multă experiență, cu pasiune și dragoste pentru cariera pe care o îmbrățișează vor avea mult de lucru în munca și lupta lor de a realiza ceva.

Toți vor ocupa catedre universitare la Iași, București – catedre de botanică, zoologie, medicină veterinară.

Astfel D. Brândză este considerat părintele și fondatorul botanicii românești, desfășoară o muncă de pionierat în domeniu căci în toată activitatea sa va studia flora fiecărei regiuni în parte a Moldovei, Munteniei, Dobrogei, descoperă specii noi de plante, îmbogățind nomenclatorul cu multe specii ca: *Paaenia romanica*, *Silone pontica*, *Centaurea Junke kr.*, *Galium bailloni br*; și exemplele pot continua.

Lucrări editate ca să nu cităm doar decât câteva sunt: Prodrumul florei române; 1884 – vegetația Dobrogei etc. Merite deosebite are și în organizarea și reorganizarea Grădinii Botanice (din dealul Cotroceni) din București –, grădină dotată în final cu bibliotecă, amfiteatru, săli de curs, laboratoare, un mare ierbar, de fapt o colecție de 450.000 coli ierbar.

Preocupări în afară de activitatea strictă la catedră are și N. Leon cum ar fi: reorganizarea Bojdeucii din Țicău, la reorganizarea învățământului alături de Spiru Haret, Tache Ionescu, dr. C. Istrati și alții. Îmbogățește colecțiile școlare și universitare cu material de laborator colecționate în toată activitatea sa și în călătoriile întreprinse.

Dar cele mai multe lucrări vor fi în domeniul parazitologiei, lucrând și împreună cu frații Ciucă în domeniul epidemiologiei, malariei pentru eradicarea acestei cumplite boli în țara noastră.

Despre A. P. Bâznoșanu – se pot spune de asemenea multe lucruri – și domeniul său de studiu este viața animalelor și plantelor, raportul acestora cu mediul. Este un animator al vieții culturale și științifice fondând și el mai multe societăți, cercuri, stațiuni, spre exemplu în 1900 întemeiază Societatea naturaliştilor, al cărei președinte era, Cercul botoșănenilor din București, Stațiunea zoologică de la Sinaia.

Un exemplu al marilor realizări dar și al marilor lupte, renunțări, împliniri, a fost a lui Gr. Antipa.

Datorită studiilor din străinătate, personalităților cu care vine în contact, călătoriilor pe care le întreprinde, materialului pe care îl colecționează, experienței pe care o capătă, întors în țară desfășoară o muncă titanică pe mai multe planuri.

Sigur că nu va fi ușor, va avea de înfruntat multe greutăți, neajunsuri și neînțelegeri din partea autorităților timpului.

În înființarea Muzeului de Istorie Naturală din București are merite depline; fiind întemeietorul acestuia dar și prin dotarea cu material colecționat, iar ca mod de expunere rămâne în muzeografie prin sistemul dioramelor, sistem de expunere care va fi recunoscut a fi deosebit chiar și în străinătate.

Apoi în studiul faunei marine are merite deosebite, fiind descoperitorul unor noi specii de meduze; are merite în oceanografie și oceanologie; însă cel mai mare merit îl are în studiul apelor interne și externe prin abordarea tuturor aspectelor: compoziție fizică și chimică, floră, faună, dar și sub aspect economic, exploatarea apelor, importanța acestora în pescuit și piscicultură.

Pune bazele multor instituții: Institutul de geologie, Institutul de Cercetări Agronomice, Institutul de bioceanografie, Stațiunea hidrobiologică Tulcea și Constanța, Stațiunile de cercetări Agigea, Năvodari și Midia, stațiuni care vor fi folosite și pentru practica viitoarelor generații de studenți. Pune bazele hidrobiologiei, aceasta rămânând ulterior disciplină de studiu în cadrul unor facultăți. Încredințându-i-se studiul economic al apelor noastre va propune și apoi va lăsa în urmă Direcția Pescăriilor, Institutul de Cercetări Piscicole. Însă în realizarea acestora, are nevoie de mult sprijin.

Așa, spre exemplu, în ideea realizării Muzeului de Istorie naturală are nevoie de sprijinul unor notabilități. Ajunge cu ajutorul lui Dimitrie Sturdza, ministru la Justiție pe atunci, în audiență la regele Carol I, găsim din partea acestuia înțelegere, suveranul fiind cucerit de savant cu o bună pregătire de biolog, economist, diplomat înăscut. Așa obține aprobarea pentru înființarea unui astfel de muzeu dar și pentru o expediție în Marea Neagră pe crucișătorul „Elisabeta“.

Însă în realizarea ideilor sale îi trebuiau mulți bani; întocmește tot felul de rapoarte, de memorii în care arată printre altele „nu pricep de ce nu se găsește această modestă sumă (300.000 lei) tocmai atunci când se cheltuiau milioane pentru construirea unor palate inutile“ (*Amintiri*, N. Leon, 1918) și mai departe: „...vă rog să faceți acest sacrificiu relativ mic pentru știință, căci roadele ce le va da se vor răsplăti însutit și înmiit“ și „...într-o țară atât de recunoscută din punct de vedere naturalist ca a noastră, un astfel de muzeu nu e un lux, nu e un monument de înfrumusețare a capitalei, ci un institut de primă necesitate“ – pentru efectuarea de studii științifice fundamentale. „...o bază sănătoasă pentru dezvoltarea unor izvoare de producție naturală...“, „...pentru educarea populației formându-i acesteia ... gustul pentru frumusețile naturale ale țării...“ și „...la „baza dezvoltării noastre economice trebuie să fie știința și nu empiria“.

Ca o trăsătură comună deci ar fi aceea, că în toate timpurile au fost domenii vitregite, în care a trebuit ca unii oameni să-și cheltuiască energiile, să-și macine sănătatea umblând pe la toate notabilitățile pentru a găsi înțelegere.

De multe ori pe unii i-a costat sănătatea, chiar libertatea datorită îndrăzelnilor de a-și exprima liber gândurile și ideile, chiar în domeniile pe care le abordau.

Acești titani și alții rămân deci în timp, peste timp prin durabilitatea a ceea ce urmează:

- munca de pionierat în acest vast domeniu al biologiei și medicinei;
- sacrificiu de care au dat dovadă pentru a-și vedea împlinite visurile;
- lucrările editate, care sunt lucrări de referință în domeniu;
- înființarea și introducerea ca discipline de studii, exemple
 - Parazitologia – N. Leon;
 - Anatomia și fiziologia vegetală – Emanoil Teodorescu;
 - Hidrobiologia – Gr. Antipa;
 - Sistemática vegetală – D. Brândză

- fondarea unor instituții administrative;
- membru fondator al Academiei de Științe (A. P. Bâznoșanu)

Ca o adâncă recunoaștere a strădaniei, a muncii depuse, au fost recunoscuți și omagiați atât în țară, cât și în străinătate, obținând astfel multe titluri, distincții, medalii:

- unele instituții le poartă numele (Muzeul Antipa);
- alții au fost înscrși în rândul personalităților marcante și comemorate pe plan mondial în cadrul UNESCO (Antipa, Emanoil Theodorescu);
- membri corespondenți și membri plini ai Academiei Române;
- deschiderea unor puncte muzeistice gen case memoriale (sau expoziții memoriale) care le poartă numele: așa, spre exemplu, anul acesta s-a deschis în satul Costești – casa lui P. Sușter, casă în care acesta și-a petrecut copilăria;
- colecția fraților Alexandru și Mihai Ciucă la Săveni;
- o sală omagială în cadrul Muzeului Județean Botoșani dedicată dr. Iacob Iacobovici;

– se fac toate eforturile ca în viitor să fie organizată o casă memorială dedicată fraților N. Leon și Gr. Antipa, chiar în casele acestora, alături de fosta grădină Vârnăv, astăzi Parcul „M. Eminescu“.

Sunt doar câteva aspecte prin care prezentul omagiază aceste personalități, care prin activitatea lor au făcut să crească numele Botoșanilor și al țării.

BIBLIOGRAFIE

1. I. Ceaușescu – *Din Viața și opera marilor biologi*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1977, pag. 149; 152; 172; 209;
2. Sidonia Fărcăș – *Personalități românești ale științelor naturii și tehnicii*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
3. Ștefan Negrea – *Pe urmele lui Gr. Antipa*, Ed. Sport–Turism, 1990.